Desenvolupament de l'àmbit social de l'Organización Diagnóstica de la Atención Temprana (ODAT) als CDIAP

Jaume García Hernández

Treballador Social. Cdiap Fundació Catalana Síndrome de Down

María Dolores González Vacas

Treballadora Social. Cdiap Parc Taulí

Magda Pola Maseda

Treballadora social. Cdiap IMSP Badalona

Adela Rodríguez Civíl

Treballadora Social. Cdiap Martorell

Resum

Sistematització de la intervenció social als Centres de Desenvolupament infantil i Atenció Precoç (CDIAP) que amplia l'àmbit social de l'Organización Diagnóstica de la Atención Temprana (ODAT) distribuint-lo en factors de protecció, vulnerabilitat i risc i que elabora un Qüestionari d'Avaluació per a la Intervenció Social (QÜAIS), una classificació diagnòstica de les famílies usuàries del CDIAP i un glossari on es defineixen les categories i els termes emprats.

Paraules clau

Treball social, eines metodològiques, indicadors sociofamiliars, Qüais, classificació diagnòstica.

Abstract

The systematization of social intervention to the CDIAPs (Centre Early Childhood Intervention) extends the social scope of ODAT (Diagnosis Organization of Early Care) distributing it to factors of protection, vulnerability and risk and developes a QÜAIS (Evaluation Questionnaire for Social Intervention), a diagnostic classification of CDIAP susers families and a glossary defining the categories and the used terms.

Key words

Social work, metodology tools, social and family indicators, QÜAIS, diagnostic classification.

Introducció

Aquest projecte, com tants d'altres, va sorgir enmig d'un dinar informal del Grup de Treballadors Socials de CDIAP on vam constatar la necessitat de disposar d'uns procediments comuns per a tots els treballadors socials que ens permetessin unificar criteris d'intervenció en base a un llenguatge comú. El discurs es va immortalitzar en unes estovalles de paper, les quals van servir de punt de partida per revisar el procés d'atenció a l'infant, la seva família i l'entorn.

Aquest projecte és el resultat de tres anys de reflexions del Grup de Treballadors Socials de CDIAP i pretén convertir-se en un dels pilars sobre els quals construir una intervenció social amb un llenguatge comú que faciliti la seva aplicació, un recolzament teòric que li doni coherència, uns criteris científics que possibilitin investigacions posteriors i respectuosa amb el marc legal actual.

Els indicadors sociofamiliars, el QÜAIS i el diagnòstic social representen una primera aproximació a la revisió del procés diagnòstic i formen part d'un treball de revisió i reflexió més ampli, el procés d'atenció a l'infant, la seva família i l'entorn.

L'atenció precoç és la història de tres camins: un primer transitat pel món mèdic què ha anat generant el diagnòstic i la terapèutica de les patologies i els trastorns del desenvolupament en la infància; un segon transitat pel món educatiu que ha anat consolidant una pedagogia al voltant de les necessitats educatives específiques en la infància; i un tercer transitat pel món social que ha anat deixant enrere el model basat en la beneficència per consolidar recursos especialitzats en l'atenció a la infància amb patologies i trastorns del desenvolupament o en risc social.

En aquest context en què els tres àmbits competents en matèria d'infància transiten per camins paral·lels, els CDIAP són un punt de confluència gràcies al seu abordatge interdisciplinari que, mitjançant un diagnòstic bio-psico-social, garanteix una atenció holística de l'infant, la seva família i el seu entorn, així com el foment de la complementarietat de les intervencions dels diferents àmbits mitjançant les coordinacions i el treball en xarxa.

Aquest diagnòstic bio-psico-social el realitza un equip interdisciplinari en col·laboració i coordinació amb els serveis que atenen l'infant i la seva família mitjançant l'observació de la conducta de l'infant, la seva relació amb els pares, els companys de l'escola, l'examen físic, la valoració neurològica i funcional, les proves estandarditzades, l'entrevista amb la família... que aporten informació corresponent al funcionament general i específic de l'infant, tant a nivell físic com mental o emocional i reflectirà les possibles limitacions, dèficits, capacitats i possibilitats de l'infant, la seva família i l'entorn de cara a establir un pla terapèutic per donar respostes a les dificultats detectades.

Antecedents

Fent un ràpid recorregut de l'evolució històrica del diagnòstic als CDIAP, trobem que, des de l'inici de l'atenció precoç a Catalunya, cada disciplina ha utilitzat una classificació diagnòstica ja existent o ha creat la seva pròpia per al seu ús als CDIAP, que té present a l'hora de classificar els símptomes de l'infant, les interaccions familiars, la seva història personal, el seu entorn i els factors que poden haver influït en les seves dificultats.

Per això, l'any 1996, la Unió Catalana de Centres Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (UCCAP) i l'Associació Catalana d'Atenció Precoç (ACAP) adopten una classificació global a partir del document *La codificació en el diagnòstic etiològic, sindròmic i funcional dels trastorns del desenvolupament en la primera infància.*

Al 1999, l'ACAP aposta per la nova Classificació Diagnòstica 0-3 organitzant jornades de treball i formació sobre el seu ús.

Al 2004, la Federación Estatal de Asociaciones de Profesionales de la Atención Temprana (GAT), a partir del *Libro Blanco en Atención Temprana*, crea la *Organización Diagnóstica para la Atención Temprana (ODAT)* en la qual apareixen, per primera vegada, els factors de risc biològic, psicològic i ambiental.

L'ODAT és un instrument que recull els factors de risc, el contingut de les diferents taxonomies diagnòstiques sobre trastorns infantils, les intervencions i permet la gestió de la informació en atenció precoç.

El principal objectiu de l'ODAT és crear un llenguatge comú entre els diferents professionals que intervenen en atenció precoç que els permeti una planificació eficaç de les intervencions mitjançant el treball interdisciplinari.

Al 2010, la UCCAP posa en marxa un programa informàtic de gestió del coneixement dels CDIAP utilitzant l'ODAT com a base per a la classificació diagnòstica i elabora un glossari que recull la definició de les categories i conceptes utilitzats.

El programa informàtic posa de manifest el buit instrumental a l'àmbit social de l'ODAT i incita al fet que l'any 2012, el Grup de treballadors socials de CDIAP del Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya i de l'ACAP inicii una reflexió sobre la intervenció des de l'àmbit social en els CDIAP.

El treball present parteix de l'interès dels treballadors socials pel diagnòstic social i per la necessitat de compartir unes eines que donin objectivitat i universalitat. En el moment que es publica el glossari de l'ODAT, els treballadors socials ja havien començat el treball de recerca i investigació al voltant del diagnòstic social.

Fruit d'aquest treball i reflexió, al 2014, el Grup de treballadors socials de CDIAP presenta a l'ACAP la primera part de la revisió de la intervenció des de l'àmbit social en els CDIAP ampliant l'ODAT amb una nova distribució en factors de protecció, vulnerabilitat i risc; un Qüestionari d'Avaluació per a la Intervenció Social (QÜAIS); una classificació diagnòstica de les famílies usuàries del CDIAP i un glossari que recull la definició de les categories i els termes utilitzats.

Els treballs elaborats queden recollits en una plataforma informàtica, el programa informàtic de la UCCAP per als CDIAP, modificat al gener del 2015. No obstant això, aquestes eines poden ser utilitzades per tots els CDIAP amb independència de la utilització o no d'aquest programa informàtic.

Metodologia

L'elaboració del material que es presenta parteix dels diversos estudis existents sobre indicadors socials, de la normativa legal i de les aportacions dels companys del grup de treball, fruit de la seva experiència i de les diverses maneres d'intervenir als CDIAP. És a dir, aquest material específic per als CDIAP està construït sobre tres pilars: científic, legal i pràctic.

Aquest treball segueix, entre d'altres, les propostes de (Martín, 1996 i Cicchetti i Rizley, 1981) que permet l'observació global per mitjà de la construcció d'un sistema d'indicadors de totes les necessitats bàsiques i diagnosticar, posteriorment, en diferents categories socials.

El Grup de Treballadors Socials de CDIAP ha creat aquesta classificació en base a 12 àmbits (habilitats personals, funcions parentals, dinàmiques familiars, salut, compliment terapèutic, escolar, laboral, econòmic, habitatge, xarxes socials, legals i altres) que recullen la globalitat de les necessitats bàsiques dels infants i les seves famílies ateses al CDIAP.

Es va considerar que dintre de l'atenció precoç les relacions i dinàmiques familiars eren de gran importància, per aquest motiu es va aprofundir en aquests aspectes. També es van remarcar els aspectes de "salut" i del "compliment terapèutic" i es va afegir un àmbit nou, "altres". Aquest últim dóna pas als constants canvis socials i facilita la possibilitat de recollir nous aspectes que puguin ser considerats com a indicadors o com a àmbits en un futur. D'aquesta manera es generava un espai per a la reflexió i l'adaptació d'aquesta eina a la realitat canviant que pretén descriure, així que, en un futur, s'haurà de crear un sistema de revisió periòdic. També en l'àmbit "altres" es va incloure el fet de ser atès per serveis socials, a valorar si és un factor de vulnerabilitat o risc.

Més enllà del fet que ser usuari de serveis socials pugui resultar estigmatitzador, s'ha de poder entendre que encara que es faci ús d'aquest servei amb consciència del seu problema o situació de risc, el fet de demanar ajuda ja el situa en una situació de vulnerabilitat, en el sentit que existeix una contingència que cal resoldre. Per tot això, no es valora oportú situar el fet de ser usuari de serveis socials com una categoria que s'hagi de recollir en l'apartat dels indicadors sociofamiliars de protecció, amb tot es reconeix que els serveis socials també exerceixen una funció protectora i treballen per a la superació de situacions crítiques i de risc.

No sempre que una família estigui atesa per serveis socials implicarà la intervenció directa del treballador social del CDIAP, caldrà que aquest es coordini amb serveis socials per valorar la necessitat d'intervenció social des del CDIAP, que no en tots els casos serà necessària.

Els dotze àmbits recullen 73 indicadors que es classifiquen en indicadors de protecció, vulnerabilitat i risc. El fet de recollir els factors de protecció, vul-

nerabilitat i risc obliga a centrar l'atenció tant en els aspectes que no funcionen com en els recursos amb els quals compta la pròpia família i el seu entorn. Seguint l'Ordre BSF/331/2013, de 18 de desembre, considerem factors de protecció les condicions o circumstàncies que potencien el desenvolupament de l'infant o l'adolescent i redueixen les probabilitats que aparegui una situació de risc o desemparament. Quan es parla de factors de vulnerabilitat, es fa referència a les dades que mostren que hi ha probabilitats que la situació esdevingui perjudicial per a les persones implicades. S'entén per factors de risc les condicions o circumstàncies de l'infant, la família o el seu entorn que poden contribuir a fer aparèixer o augmentar una situació perjudicial per a l'infant.

La descripció dels indicadors sociofamiliars es va realitzar en base a diferents documents com ara el RUMI, les classificacions utilitzades en els protocols de prevenció de risc infantil de diferents municipis i la legislació existent, entre d'altres. Es van tenir presents tots els indicadors que l'ODAT ja havia previst i amb els quals ja s'estava treballant, organitzats amb un ordre més coherent des de l'àmbit social, es van afegir altres indicadors provinents de l'experiència i el saber dels treballadors socials i també es va tenir en compte l'Ordre BSF/331/2013 de 18 de desembre. Es pot dir que es va tenir en consideració allò que ja existia i que era el que s'havia fet fins el moment, també el més nou i, sobretot, l'experiència professional, donant-li ordre i dotant-lo de sentit i contingut amb definicions i exemples de cada un dels indicadors, quedant recollit en un glossari[1].

Els dotze àmbits dels indicadors sociofamiliars es complementen amb un últim apartat anomenat "situacions d'especial consideració", que inclou dos indicadors: les "sospites de maltractament" i el "risc greu o desemparament". En aquest punt no estarien incloses les situacions de desemparament quan un infant està tutelat, separat de la seva família o ja ha estat tutelat per la DGAIA ja que es consideren infants protegits per l'Administració.

Es van afegir al final perquè no es pot considerar com a indicador per descriure una situació sociofamiliar, però s'entenia que era molt important recollir aquesta situació específicament[2]. Es van anomenar i descriure aquests últims indicadors seguint la Llei 14/2010 de 27 de maig, dels drets i les oportunitats de la infància i adolescència.

Unes eines que s'havien dissenyat per ser utilitzades pel màxim de treballadors socials dintre de l'àmbit de l'atenció precoç havien de ser validades pel màxim de professionals que tindrien accés a aquesta eina. Per aconseguir aquest objectiu es va fer servir l'estructura del Grup de Treball Social de CDIAP per fer arribar el treball elaborat a la trentena de treballadors socials vinculats al grup de treball i demanar-los les seves aportacions. D'aquesta manera s'enriquia fruit de l'experiència i saber d'altres treballadors socials i, al mateix temps, quedava validat.

Els indicadors sociofamiliars aporten als treballadors socials un llenguatge comú; amb el QÜAIS (qüestionari d'avaluació per a la intervenció social) s'ha pretés que el llenguatge comú fos interdisciplinari, alhora que dóna sistematització i objectivitat a la detecció de les situacions de risc social. Tot això per contribuir a la millora del treball interdisciplinari entre els diferents professionals de l'equip del CDIAP.

Aquest instrument de selecció consisteix en un qüestionari amb onze àmbits i vint-i-set indicadors amb una puntuació establerta i dues situacions d'especial consideració. Els indicadors utilitzats són els mateixos que els indicadors sociofamiliars de risc i tenen una puntuació ponderada.

Finalment, es va considerar necessari unificar criteris de diagnòstic social per poder conèixer de forma més adient i unànime quin tipus de població estem atenent en l'àmbit de l'atenció precoç. Es van emprar les categories de famílies proposades a *La atención temprana: un compromiso con la infancia y sus familias* (Valls, 2010), "Família en situació de protecció/sense necessitat d'intervenció social", "Família en situació de vulnerabilitat social", "Família en situació de risc social".

Aquest treball elaborat pel Grup de Treballadors Socials de CDIAP, validat pels treballadors socials d'aquest àmbit a Catalunya i reconegut pels professionals de diferents disciplines de l'atenció precoç s'allotja en la plataforma informàtica que utilitzen la major part dels CDIAP de Catalunya (tot i que també es pot utilitzar sense el programa informàtic). Es pot accedir a aquesta informació mitjançant l'enllaç: https://www.uccap.cat/images/stories/docs/glossari_09-01-2015.pdf

El procés d'atenció a l'infant i la seva família al CDIAP inclou diferents processos. En aquest document s'han treballat aspectes del procés diagnòstic encara

que, actualment, el Grup deTtreball Social de CDIAP està desenvolupant la segona part d'aquesta revisió del procés d'atenció als infants i les seves famílies, que constarà d'un guió d'entrevista d'exploració social, un pla d'intervenció social i un protocol d'actuació davant situacions de risc greu o maltractaments als CDIAP.

Eines metodològiques

L'àmbit social té una important influència en la globalitat de tots els éssers humans i des de l'àmbit de l'atenció precoç s'ha inclòs la part social, la família i l'entorn de l'infant amb patologia o risc de patir-la. En l'actualitat, les situacions socials són de gran complexitat pel que fa a ocupacions laborals, dificultats econòmiques, dinàmiques familiars, rols i funcions familiars… Situacions complexes que es reflecteixen en les famílies i els infants que estem atenent als CDIAP. Les eines que es presenten a continuació ajuden a tipificar aquestes situacions socials complexes i faciliten un llenguatge comú per a l'equip interdisciplinari.

Seguint el *Libro Blanco de Atención Temprana*, s'entén el desenvolupament infantil com a un procés dinàmic, summament complex que se sosté en l'evolució biològica, psicològica i social. En aquest sentit, el conjunt d'especialistes del CDIAP, cadascú des del seu àmbit, aporta la seva "mirada" per arribar a una comprensió global i no tan sols del símptoma presentat. El treball social és una de les disciplines que s'emmarca dins d'aquesta visió global de l'infant, la seva família i l'entorn.

Indicadors sociofamiliars

El treballador social fa servir els indicadors com una manera d'objectivar la situació d'una família per poder valorar tant si hi ha una situació de risc social com els recursos de la família i del seu entorn per poder acompanyar i donar suport a la família. Les eines que ens permeten arribar a aquesta valoració són l'observació de les interaccions dels membres del nucli familiar, l'entrevista amb els adults de referència de l'infant, la visita al domicili familiar i el treball conjunt amb altres professionals de l'equip interdisciplinari i també de l'àmbit educatiu, sanitari i social.

A partir de la sistematització de la informació recollida en l'exploració social, es podrà realitzar el diagnòstic social i decidir la metodologia d'intervenció més adequada conjuntament amb la família i deixar-ho recollit en el pla de treball.

En el cas que el que s'estigui detectant és un infant en situació de risc, ho senyalarem a l'indicador corresponent de les situacions d'especial consideració i activarem el protocol d'actuació en cas d'infant en risc. Dintre del programa informàtic s'ha creat el Bloc de Notes de Risc per a que qualsevol professional de l'equip pugui registrar les observacions que, no essent prou significatives en sí mateixes, poden permetre detectar (si és el cas) situacions de risc o maltractament quan s'analitzen globalment (sigui per la seva reiteració, pel seu significat...). Aquestes informacions, si no passen a sospites o evidències, desapareixen en el moment d'activar la baixa de l'infant al CDIAP. En el cas que la situació de l'infant es tornés complexa i s'observin altres indicadors, la informació prèviament recollida facilitaria la presa de decisions.

QÜAIS

El QÜAIS és una eina per a tots els professionals de l'equip interdisciplinari del CDIAP que ajuda a detectar situacions de risc, objectivant la informació que es recull en les entrevistes amb la família o amb les coordinacions amb professionals de qualsevol àmbit.

Per defecte, es considera que totes les famílies ateses al CDIAP estan en situació de protecció. Partint d'aquesta premissa, serà important el treball de l'equip per a la detecció de les famílies que estiguin en situació de risc social.

La puntuació recomanada per tal que el treballador social faci un diagnòstic social és de 6 i no implica necessàriament la intervenció social amb la família i l'entorn, ja que aquesta dependrà sempre del resultat del seu diagnòstic social i del pla de treball que s'estableixi. Cal recordar que la intervenció del treballador social pot ser indirecta.

Tanmateix, el QÜAIS serveix com a instrument per a detectar, notificar i derivar les situacions d'infants que poden estar patint qualsevol tipus de maltractament. A nivell d'equip interdisciplinari, el QÜAIS permet als equips treballar amb

més professionalitat, tenir cura relacional de les formes, major capacitat d'intervenció per establir criteris i, a la vegada, poder consensuar un únic pla de treball. Els indicadors que integren el QÜAIS formen part dels indicadors sociofamiliars de risc del glossari. La suma total dels valors dels indicadors assenyalats orienta l'equip del CDIAP i afavoreix la valoració més objectiva sobre si la situació familiar o de l'entorn de l'infant ha de ser valorada pel treballador social del CDIAP.

Classificació diagnòstica social

Actualment, el Grup de Treball Social de CDIAP està revisant l'exploració social i el diagnòstic social; no obstant això, hem realitzat una proposta de categories diagnòstiques, com són:

- Família en situació de protecció/sense necessitat d'intervenció social: família organitzada, amb capacitats i recursos interns i externs però que, a causa de les dificultats del seu fill, requereix adaptacions, assessorament i activació de nous recursos per a la seva criança.
- Família en situació de vulnerabilitat social: família organitzada en la qual les seves capacitats parentals disminueixen a causa d'unes característiques o condicions (transitòries o permanents) biològiques, psicològiques o socials, fet que comporta un risc important en la criança del seu fill.
- Família en situació de risc social: família en la qual els cuidadors presenten greus dificultats que els impedeixen tenir cura del seu fill, fet que impedeix el seu desenvolupament de manera correcta.

Es tractaria, doncs, d'acomodar el diagnòstic social realitzat pel treballador social a una d'aquestes categories tenint present que qualsevol família que no hagi estat explorada per falta d'indicadors socials de risc que activi el Qüais, per defecte, serà una família en situació de protecció/sense necessitat d'intervenció social.

Recollir la realitat en categories, siguin diagnòstiques o mitjançant indicadors, serveix per poder ajudar a simplificar la complexa realitat i poder quantificar-la i fer estudis que ens ajudin a entendre-la i avaluar la nostra tasca professional. Amb aquests resultats previs es pot continuar el treball revisant dinàmiques i elaborant noves propostes d'intervenció. Malgrat tot, caldrà tenir en compte que categoritzar la realitat sempre tindrà un punt d'irreal.

Conclusions

El treball de revisió i reflexió que es presenta parteix de la premissa "Si vols arribar ràpid, camina sol. Si vols arribar lluny, camina en grup". Es volia arribar lluny, és el que dóna sentit a aquest treball ja que sense incloure la visió de la major part dels treballadors socials i les seves diferents realitats socials, a aquest treball li mancaria sentit. També era necessari que fos una eina útil per als treballadors socials i per això es necessitava la implicació de tots.

S'ha treballat incloent l'essència bio-psico-social, el treball interdisciplinari i amb l'objectiu, entre d'altres, de millorar el treball en equip.

El procés d'atenció a les famílies en el CDIAP s'ha dividit sobre la base de quatre moments de la intervenció, com ara: la detecció i l'acollida, el diagnòstic, la intervenció i la baixa o derivació.

El present treball revisa la fase del procés diagnòstic i fa una aproximació al diagnòstic sociofamiliar pel que fa als infants i les famílies ateses al CDIAP.

En l'actualitat, diverses comissions del Grup de Treballadors Socials de CDIAP estan revisant l'exploració social i el protocol d'actuació dins del CDIAP en cas de sospita o certesa d'algun tipus de maltractament infantil.

En un moment inicial, aquesta revisió i reflexió de la intervenció realitzada per la figura del treballador social, que també implica a l'equip interdisciplinari, ens aporta a tots els equips un llenguatge comú, una objectivitat i una universalitat que facilitaran les possibilitats de futurs estudis i investigacions.

Es valora molt positivament el suport que aquesta proposta ha rebut de l'ACAP i la UCCAP i la seva aposta per introduir-la en el programa informàtic de gestió del coneixement i l'aprovació de la SISPAP havent introduït el recull dels indicadors en la memòria d'activitat de l'any 2015.

Per finalitzar, volem deixar palès que aquesta és una proposta oberta a suggeriments i que serà revisada pel Grup de Treballadors Socials de CDIAP en el gener del 2020.

Notes:

1 i 2. https://www.uccap.cat/images/stories/docs/glossari_09-01-2015.pdf

Acosta, N., Cue, P., González, M. et al.: *Manual diagnòstic social en salut mental.* Col·legi oficial de diplomats en treball social i assistents socials de Catalunya, 2010. https://dl.dropboxusercontent.com/u/72609750/MANUAL%20DIAGNOSTIC%20SM_web%20%28corregit%29.pdf [Última consulta, abril del 2015].

Cicchetti, D. i Rizley, R.: *Development perspectives on the etiology, intergenerational transmission and squeals of child maltreatment* en Junta de Andalucía, 1981. *Evaluación del riesgo psicosocial en familias usuarias del sistema público de servicios sociales de Andalucía.* Sevilla. Consejería para la Igualdad y el Bienestar Social, 2009. http://www.juntadeandalucia.es/igualdadybienestarsocialopencms/system/bodies/Infancia_Familia/Publicacion/Libro_Riesgo_infantil/LibroriesgoInfantil.pdf [Última consulta, abril del 2015].

Decret 261/2003, de 21 d'octubre, pel qual es regulen els serveis d'atenció precoç. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 4 de novembre del 2003, número 4002. ISSN 1988-298X.

Simulador del Mòdul de Suport a la Gestió del Risc (SMSGR). Departament de Benestar Social i Família. Generalitat de Catalunya, ed. Barcelona, 2014. https://dps.gencat.cat/rumi/AppJava/simulacio/simulacio.html [Última consulta, abril del 2015].

Grupo de AtenciónTemprana, GAT, ed. (2000) *Libro Blanco de Atención Temprana.* Madrid, Real Patronato sobre Discapacidad. http://www.gat-atenciontemprana.org/ [Última consulta, abril del 2015].

Grupo de Atención Temprana, GAT, ed. (2004) *Organización Diagnóstica para la Atención Temprana. Manual de instrucciones.* Madrid, Real Patronato sobre Discapacidad. http://www.gat-atenciontemprana.org/ [Última consulta, abril del 2015].

Grupo de Atención Temprana, GAT, ed. (2005) *Recomendaciones técnicas para el desarrollo de la Atención Temprana.* Madrid, Real Patronato sobre Discapacidad. http://www.gat-atenciontemprana.org/ [Última consulta, abril del 2015].

Grupo de Atención Temprana, GAT, ed. (2008) *Manual descriptivo ODAT. Actualización*2008. Manual de instrucciones. Madrid, Real Patronato sobre Discapacidad. http://www.gat-atenciontemprana.org/ [Última consulta, abril del 2015].

Grupo de Atención Temprana, GAT, ed. (2011c) *Nivel III de la ODAT. Intervención en Atención Temprana.* Madrid, Real Patronato sobre Discapacidad. http://www.gat-atenciontemprana.org/ [Última consulta, abril del 2015].

Martín, M.: *Manual de indicadores para el diagnóstico social.* Gobierno Vasco y Diputación Foral de Bizkaia, 1996. http://www.cgtrabajosocial.com/files/51786ad45be4d/Manual_de_indicadores_para_el_diagnstico_social.pdf [Última consulta, abril del 2015].

Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i oportunitats en la infància i la adolescència. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 2 de juny del 2010, número 564. ISBN 9788439384120.

Ordre BSF/331/2013, de 18 de desembre, per la qual s'aproven els llistats d'indicadors i factors de protecció dels infants i adolescents. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 30 de desembre del 2013, número 6530. ISSN 1988-298X.

Valls, I.: "El trabajo social en un CDIAT: una relación de ayuda". En Cristóbal, C., Fornós, A, et al. *La atención temprana: un compromiso con la infancia y sus familias.* Editorial UOC, Barcelona, 2010, pág. 167-175. ISBN: 849788888X